

ذخایر ژنتیکه محصولات باغه استان خراسان جنوبی

تألیف: آریتا نخعی

مرکز تحقیقات و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی خراسان جنوبی

اسفند ماه ۱۳۹۵

www.ketab.ir

اطلس دخان رنتیکی محصولات باغی استان خراسان جنوبی

سرشناسه: نخعی، آریتا، ۱۳۴۹ -

عنوان و نام پدیدآور: اطلس دخان رنتیکی محصولات باغی استان خراسان جنوبی /

تألیف: آریتا نخعی.

مشتقات نشر: تهران: فکر بکر، ۱۳۹۵.

مشخصات فیزیکی: ۱۹۶ ص: مصور (رنگی).

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۳۹۶-۹-۲

وضعیت: فهرست نویسی: فیبا

موضوع: فراورده‌های باغی -- استان خراسان جنوبی

موضوع: Horticultural crops -- Iran -- South Khorasan

رده بندی کنگره: SB ۱۷/۵۲، ۱۳۹۵

رده بندی دیویی: ۶۰۰.۲۵۵۵

شماره کتابشناسی ملی: ۴۵۶۷۴۹۰

ناشر: فکر بکر

تیراژ: ۱۰۰۰ جلد

چاپ اول: پاییز ۱۳۹۵

ویراستاری و صفحه آرایی: فائزه دستگردی

طراح جلد: نفیسه شکرانی

لیتوگرافی و چاپ: واصف

قیمت: ۳۵۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۳۹۶-۹-۲

همکاران: هادی زراعتگر، علی آذری و مرضیه تابع (مرکز تحقیقات و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی خراسان جنوبی)، عبدالرضا رضایی گزیک و سید مهدی موسوی نسب (سازمان جهاد کشاورزی خراسان جنوبی)، اسمیه اشرفیان (مدیریت جهاد کشاورزی شهرستان طبس)، علی رضائی و کمال غوث (مدیریت جهاد کشاورزی شهرستان سریشه)، هادی شاهبیک و علی امیرپور (مدیریت جهاد کشاورزی شهرستان درمیان)، محمد ارجمندی و علیرضا بندپی (مدیریت جهاد کشاورزی شهرستان نهبندان).

وزارت جهاد کشاورزی
سازمان تعلیمات، آموزش و ترویج کشاورزی
مرکز تعلیمات، آموزش کشاورزی و منابع طبیعی خراسان جنوبی

کلیه حقوق این اثر متعلق به مرکز تحقیقات و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی خراسان جنوبی می باشد.

مقدمه / ۱۰

- تاریخچه بخش تحقیقات ژنتیک / ۱۱
وضعیت کلی استان خراسان جنوبی / ۱۲
اقلیم استان خراسان جنوبی / ۱۲
توپولوژی و مرفولوژی استان / ۱۲
سیمای تنوع زیستی محصولات باغی استان خراسان جنوبی / ۱۳

عناّب / ۱۵

- مشخصات گیاه شناسی عناّب / ۱۵
اهمیت و پیشینه تاریخی و مناطق عناّب در استان / ۱۶
خواص دارویی عناّب / ۲۱
تنوع ذخایر ژنتیکی عناّب استان / ۲۲

زرشک / ۳۶

- خواص دارویی زرشک / ۴۲
تنوع ذخایر ژنتیکی زرشک استان / ۴۳

زعفران / ۵۹

- گیاه شناسی زعفران / ۶۱
سابقه تاریخی زعفران / ۶۲
وضعیت زراعی و اقتصادی زعفران در منطقه / ۶۲

انار / ۶۵

- گیاه شناسی انار / ۶۷
خواص دارویی انار / ۶۸
وضعیت سطح زیر کشت و تولید محصول انار در استان / ۶۸
تنوع ذخایر ژنتیکی انار استان / ۷۰

انجیر / ۸۰

- خواص دارویی انجیر / ۸۳
وضعیت محصول انجیر خوراکی در استان / ۸۴
تنوع ذخایر ژنتیکی انجیر خوراکی در استان / ۸۵

توت / ۹۵

- گیاه شناسی توت / ۹۶
خواص دارویی توت / ۹۶
وضعیت سطح زیر کشت و میزان تولید محصول توت در استان / ۹۷
تنوع ذخایر ژنتیکی توت در استان / ۹۸

انگور / ۱۰۶

- خواص انگور / ۱۰۷
وضعیت رسید و عملکرد محصول انگور در استان / ۱۰۷
تنوع ذخایر ژنتیکی انگور استان / ۱۰۸

گل نرگس / ۱۲۱

گیاه شناسی گل نرگس / ۱۲۲

وضعیت سطح زیر کشت و تولید گل نرگس در استان / ۱۲۲

خرما / ۱۲۵

گیاه شناسی خرما / ۱۲۶

وضعیت سطح زیر کشت و تولید خرما در استان / ۱۲۶

فواید مصرف خرما / ۱۲۷

تنوع ذخایر ژنتیکی خرما در استان / ۱۲۸

گللابی / ۱۴۹

خواص دارویی گللابی / ۱۵۳

مشخصات ناک اصیل درمیان / ۱۵۳

تنوع ژنتیکی ارقام گللابی خودروی در منطقه درمیان / ۱۵۵

زردآلو / ۱۶۴

خواص دارویی زردآلو / ۱۶۴

وضعیت سطح زیر کشت و عملکرد و میزان تولید محصول زردآلو در استان / ۱۶۵

تنوع ذخایر ژنتیکی زردآلو استان / ۱۶۶

گردو / ۱۷۳

گیاه شناسی گردو / ۱۷۵

گل محمدی / ۱۷۸

گیاه شناسی گل محمدی / ۱۷۹

خواص گل محمدی / ۱۷۹

وضعیت سطح زیر کشت و عملکرد گل محمدی در استان / ۱۷۹

بنه / ۱۸۱

گیاه شناسی بنه / ۱۸۲

خواص بنه / ۱۸۲

وضعیت پراکنش بنه در استان / ۱۸۳

سنجد / ۱۸۷

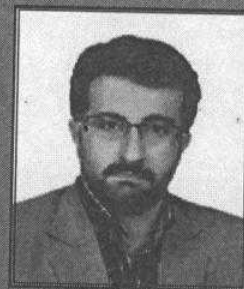
مشخصات گیاه شناسی سنجد / ۱۸۹

خواص دارویی سنجد / ۱۸۹

سماق / ۱۹۲

منابع و مآخذ / ۱۹۴

بیشگفتار:

زیست فناوری یکی از شاخه های مهم دانش و تکنولوژی است که امروزه در زمینه های کشاورزی، سلامت و صنعت نقش مهمی دارد و به عنوان یکی از محورهای پیشرفت مطرح است. پیشرفت و توسعه علم زیست فناوری خود وابسته به ذخایر ژنتیکی و زیستی هر کشور است. ورود ارقام اصلاح شده و دست کاری شده ژنتیکی به واسطه واردات ارقام گیاهی، جانوری، کودهای شیمیایی و دام و فراورده های گوشتی به کشور ما بسیار زیاد است. سهل انگاری در حوزه کشاورزی موجب شده هم اکنون محصولات با ارزش و درآمدزایی همچون «پیسته»، «زعفران» و «انار» از تولید انحصاری ایران خارج شده و رقابت به واسطه «سرفت های زیستی» صورت گرفته خسارات سنگینی به کشاورزان ایرانی وارد آورند. در صورتی که با تمرکز بر این حوزه می توان ثروت افزایی در حوزه کشاورزی و دامداری را نهادینه کرد. استان خراسان جنوبی به دلیل شرایط خاص اقلیمی و آب و هوایی دارای منابع ژنتیکی بسیار با ارزشی است که متأسفانه تعداد زیادی از آنها به اشکال مختلف از استان و حتی کشور خارج می شود. بسیاری از ارقام محلی در این استان به دلیل مقاومت ها و سازگاری با شرایط سخت از جمله نیش های خشکی و شوری دارای ژرم پلاسم های غنی و منحصر به فرد هستند که متأسفانه به دلیل بی توجهی و تأثیر عوامل محیطی و انسانی بسیاری از این ارقام به دست موشی سپرده شده و بعضی نیز در حال انقراض می باشند. لذا در جهت شناسایی و حفاظت از این سرمایه ملی و گرانبها، نیاز به برنامه ریزی اصولی و کارآمد می باشد. تلاش در جهت تهیه و گردآوری مجموعه های اطلاعات زیستی از جمله تدوین و نگارش اطلس های ذخایر ژنتیکی محصولات زراعی، باغی و دامی استان می تواند نقش مؤثری در افزایش آگاهی و برنامه ریزی پایه ای برای حفظ این منابع ایفا نماید. استان خراسان جنوبی با برخورداری از ۱۵۳۵۳۸ هکتار اراضی زیر کشت و ۵۹۴۶۳۸ تن تولید سالانه استعداد بالایی در خور توجهی در زمینه کشاورزی برخوردار است. مهم ترین محصولات زراعی و باغی استان عبارتند از زرشک، زعفران، عنباب، چغندر قند، گل نرگس، انار، پیسته، انگور، پنبه، گندم، جو و حبوبات علوفه ای. محصولات زرشک، عنباب و زعفران از جمله مهم ترین تولیدات باغی استان بوده به گونه ای که ۹۸ درصد از تولید زرشک و ۹۵ درصد از تولید عنباب کشور به این استان تعلق دارد. با توجه به این ذخایر زیستی، بایستی فعالیت های ملی در زمینه جمع آوری و نگهداری از این منابع ژنتیکی و ثبت دانش بوم محصولات مد نظر قرار گرفته و ارتقاء یابد تا انشاء الله در آینده ای نزدیک شاهد رشد اقتصادی و افزایش عملکرد کمی و کیفی در تمام سطوح در بخش کشاورزی استان باشیم.

هاشم ولی پور مطلق

رئیس سازمان جهاد کشاورزی استان خراسان جنوبی

ذخایر ژنتیکی ماده محوری محصولات کشاورزی، دارویی و غذایی است که حفاظت و برنامه ریزی منسجم برای بهره برداری از آن ضامن امنیت غذایی حال و آینده کشور است. استان خراسان جنوبی دارای منابع و ذخایر ژنتیکی و گیاهان با ارزشی است که منحصر به فرد بودن این منطقه را نشان می دهد. این استان با توجه به وسعت زیاد، تنوع آب و هوایی و موقعیت خاص و استراتژیک جغرافیایی از جمله محصور شدن در بیابان های خشک ایران و برخورداری از پتانسیل های با ارزش، دارای منابع ژنتیکی گیاهی غنی با ویژگی های خاص از جمله مقاومت به تنش های آبی، خشکی و مواد مؤثره منحصر به فردی است که متأسفانه به دلایل متعدد بالاخص گرایش به سمت کشت تک محصولی و ارقام تجاری و برتر، این تنوع ژنتیکی نادیده گرفته شده به گونه ای که بسیاری از ارقام محلی محصولات زراعی و باغی استان در خطر نابودی و فرسایش ژنتیکی قرار دارد. از این شناسایی، حفاظت و صیانت از این ذخایر ژنتیکی به عنوان ثروت عظیم ملی و ظرفیت سازی در استفاده بهینه از آن، نقش به سزایی در ارتقاء اقتصاد کشاورزی استان دارد. در حال حاضر عمده ترین تولیدات باغی استان محصولات زرشک، زعفران، پسته، بادام، سیب، گلابی، به، گیلاس، آلبالو، زردآلو، هلو، شلیل، گوجه سبز، انار، خرما، گردو، انگور، توت، شاه توت، سنجد و گیاهان دارویی می باشند. زرشک، عنب، زعفران و انار از جمله مهم ترین تولیدات باغی استان است، به گونه ای که ۹۸ درصد از زرشک و ۹۵ درصد از عنب کشور در این استان تولید می شود. زعفران که به طلای سرخ معروف است نیز یکی از مهم ترین محصولات باغی خراسان جنوبی است که به دلیل شرایط جغرافیایی استان تولید آن از پتانسیل بالایی برخوردار است. لذا با نگاهی عمیق به این ذخایر ارزشمند در جهت امنیت غذایی و اقتصادی ضمن تأکید بر ضرورت توجه به فرمایشات رهبر معظم انقلاب اسلامی در اجرای سیاست های اقتصادی مقاومتی، می توان با اجرای طرح های تحقیقاتی، زمینه شناسایی ذخایر ژنتیکی محصولات زراعی و باغی و تهیه کتب علمی مصور، گامی مؤثر در جهت افزایش آگاهی بهره برداران و توسعه فناوری اقتصادی و ثروت آفرینی در بخش کشاورزی استان برداشت. بدیهی است که اطلس ها قادرند جایگزین ده ها جلد کتاب و هزاران برگ گزارش فنی شده و رئوس برنامه ها و تصمیم گیری ها را روشن تر از هر واسطه اطلاعاتی دیگر، عیان و بیان کنند. امید است که این مجموعه نیز بتواند در تحقق این امر مهم راهنمای خوبی برای محققان، دانش سالاران، مروجان، سرمایه گذاران و تولیدکنندگان محترم باشد.

محمد رضا بیرجندی

رئیس مرکز تحقیقات و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی خراسان جنوبی

اهمیت شناسایی ذخایر ژنتیکی گیاهی و لزوم حفاظت از آن:

منابع ژنتیکی به همراه آب و خاک منابع سه گانه ی زیربنایی بخش کشاورزی محسوب می گردد. به طوری که میزان و پایداری تولیدات کشاورزی در حال حاضر و توسط نسل های آینده نیز در گرو حفاظت و بهره برداری پایداری از این منابع ارزشمند می باشد. در کشورهایی مانند ایران که با محدودیت آب و خاک زراعی و تنش های شدید محیطی روبرو هستند، این ذخایر ارزشمند علاوه بر ایفای نقش کلیدی در افزایش و پایداری تولید، در حفاظت منابع آب، خاک و محیط زیست نیز نقش اساسی دارد. کشور ما همواره یکی از غنی ترین کشورهای دنیا از نظر منابع ژنتیکی گیاهی به شمار می رود که از مهم ترین ثروت های ملی هر کشوری است. آزاد سازی تمامی این ذخایر ارزشمند که دست مایه اصلی ایجاد ارقام گیاهی و تولیدات بیوتکنولوژیک برتر می باشد تحول بزرگی را در تولیدات غذا، کشاورزی، دارویی، شیمیایی صنعتی در کشور ایجاد خواهد کرد. بنابراین حفاظت و صیانت از این منابع پایه ای و ظرفیت سازی در بهره برداری بهینه از آن در جهت شکوفائی اقتصادی، امنیت غذایی و افزایش سطح درآمد روستائیان از اهمیت فوق العاده ای برخوردار است. طبق نظر دامیانو آوانزاتسو، رئیس کمیسیون ذخایر ژنتیکی گیاهی سازمان ملل، علوم باغبانی با توجه به وجود ذخایر ژنتیک گیاهی کم نظیر در ایران، باید از گیاهان مقاوم در برابر کم آبی، بیماری و تغییر آب و هوا را شناسایی کرد و در حفظ و توسعه کشت آن کوشید. باید با شناسایی این ذخایر گیاهی، راه های جدید کشت و ارقام و گونه های جدید گیاهان و محصولات گیاهی را تغییر داد و هوا سازگار هستند را شناسایی کرد و در شرایط خشکسالی از آنها بهره گرفت بدون تردید به اشتراک گذاشتن اطلاعات محققان از سراسر جهان می تواند به حفظ و صیانت از ذخایر ژنتیکی گیاهی در ایران کمک کند (دامیانو آوانزاتسو، ۱۳۹۵).